

גדרי חיוב שמירת עצמו

בדין חיוב שמירת עצמו בעת שמיעת אזעקה קשור לסי' ת"ז סעיף ג'

הנה בדין חיוב הצלת עצמו כשנשמעת אזעקה יש לדון בזה מכמה פנים {א} האם החיוב להציל עצמו הוא גם על צד רחוק של סכנה דהואיל ואין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב צריך האדם לחוש גם לצד רחוק של סכנה ומחוייב למלט את עצמו גם מסכנה רחוקה. {ב} גם אי נימא דאינו מחוייב לחוש לסכנה רחוקה האם כשרוצה לחוש לצד רחוק מותר לו גם לחלל שבת או דלמא ההיתר לחלל שבת הוא תלוי בחיוב להציל עצמו ואם אינו חייב אין לו היתר לחלל שבת. {ג} האם יש לדון כאן דין של כל קבוע כמחצה על מחצה דהואיל ויש כאן מקום אחד שהטיל יפול בו ועכשיו יש לנו ספק על כל מקום ומקום אם זה המקום סכנה, ולכן חייב האדם לנוס למקום מוגן ולא יכול לומר דרוב המקומות אינם בסכנה. {ד} האם שייך לומר על האדם העומד במקומו והוא בחשש סכנה דהואיל והוא קבוע במקומו אמרינן עליו כל קבוע כמחצה על מחצה. {ה} באופן שיש הרבה בני אדם בחשש הסכנה מן הטיל ואחד מהם יפגע האם בזה חמיר טפי הואיל והסכנה ודאית לאחד מהאנשים זה מחייב את כל האנשים להציל עצמם. {ו} האם יש מקום להתיר להשאיר במקומו ולא לנוס למקום מוגן ע"פ מה שכתב החזו"א שחיוב ההשתדלות לפי מידת הבטחון. {ז} אי נימא דאינו חייב להציל עצמו האם מותר לו שלא לחוש כלל ולילך להסתכל מחמת סקרנות גרידא.

ואעתיק מכתב שכתבתי בענין זה [בדרך לימוד הסוגיא ולא להלכה] ומתוכו יתבררו הנקודות הנ"ל.

הנה מו"ח חידש לומר דהואיל וכשנשמעת אזעקה יש כאן ידיעה שנשלח טיל ועתיד ליפול באיזה מקום באיזור הלכך יש כאן דין **כל קבוע כמחצה על מחצה** דדנים את המקום שעתידי ליפול הטיל כ'קבוע' וחשיב כספק השקול של סכנה והוי חיוב גמור של פיקו"נ, ולפי שיטתו מי שרוצה להיכנס לחדר הממוגן וצריך לחלל שבת במלאכות דאורייתא כגון ליקח רכב וליסוע כמה שניות לכיוון החדר או ללחוץ על כפתורים חשמליים כדי שיפתח החדר יהיה מותר לו משום ספק פיקו"נ. ועל זה טענתי שאין הדין כן, והמורה כן מכשיל בחילול שבת דאו' הואיל ואין כאן ממש חיוב גמור של פיקו"נ¹¹⁴ אלא רק סכנה רחוקה מאד

התם אני מודה דאף אם נסכים לחידושו של המו"ק דיש מקרים שחולה אינו חייב להתייסר ולנסות תרופה שאינה ודאית מ"מ אם רוצה לחלל שבת לנסות להציל עצמו ודאי שמותר שהרי הוא חולה שיש בו סכנה ומותר לעשות לו כל הנצרך לו וכמו שבארנו בהמשך דברינו.

¹¹⁴ ומו"ח דן כנגדי דאין מוכרח דבכל דוכתא דין **חיוב** פיקו"נ תלוי בהיתר חילול שבת דשייך שלא יהיה חיוב גמור של הצלת נפש ואעפ"כ יהיה היתר לחלל שבת, וכגון מה שכתב המור וקציעה בסי' שכח דפעמים אין חולה חייב להתרפאות ממחלתו בתרופה שאינה ודאית, ועיי"ש היטב ודו"ק. אמנם

בהסתברות ואף שהיא סכנה מוחשית ומפחידה [עקב האזעקה וקולות הנפץ] מ"מ אין אנו פוסקים בהל' פיקו"נ ע"י הרגשות אלא לפי כללי הסכנה הרגילים והמסתברים.

ונקדים לבאר דנראה פשוט שאם מצד עצם החשש הרחוק שיקרה לו נזק ע"י נפילת הטיל אין בזה כדי להתיר חילול שבת גמור, דהנה זה ודאי דאע"ג דאין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב וחוששים גם למיעוט סכנת נפשות ומחללים על זה שבת, מ"מ יש לדבר גבול ואין היתר לחוש לסכנה רחוקה מאד ולחלל ע"ז שבת. וראיה לזה אעתיק דברי רעק"א שכתב בדף מה ע"א במסכת שבת על דברי הגמרא שם שאומרת דמותר לטלטל נר חנוכה הדולק בשבת אחרי שכבה משום שהיה בזה סכנה [שגזרו הגויים שלא ידליקו נרות, עיי"ש].¹ וסמכין על דעת ר"ש דליכא בזה איסור מוקצה אף שבעלמא אין מקילים כר"ש, מ"מ שעת הדחק שאני, ופרש"י כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק - **סכנה** וכתב רעק"א בזה"ל "והרי בסכנה או ספק סכנה אפילו איסור דאורייתא נדחית ומה צריך לסמוך אדר"ש. אלא על כרחך דאין כאן עתה בגדר ספק סכנה להתיר איסור בשביל זה **כיון דעל צד הריחוק** הסתעפות סכנה, מיקרי שעת הדחק וסמכו אדר"ש" עכ"ל. עוד מצאתי ב'שבולי הלקט' גבי מצות נר חנוכה שכתב שכשיש סכנה של **אחד למאה** שהגוי יראה שמדליק נרות ויזיקו אז לא ידליק נרות כמהדרין אלא רק נר אחד ואע"ג שמעיקר הדין **אין צריך לחשוש** לזה מ"מ כיון שיש סכנה רחוקה וגנאי הוא למצוה שיבוא מחמתה סכנה לכן לא יעשה כמהדרין, והביא דוגמא לזה כמו טיבול מרור בחרוסת משום סכנת קפא שבאכילת רשות אין מדקדקין בכך אבל באכילת מצוה חייבו חז"ל לטבול בחרוסת, עכ"ד. ומבואר מתוך דבריו שסכנה של אחד למאה א"צ לחשוש לה, ויל"ע אם כוונתו לפיקו"נ ממש. ועיין ביומא [פ"ח מ"ו] מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו ופרש"י דלאו רפואה גמורה היא להתיר לו איסור בהמה טמאה על כך. ואע"ג דלר' מתיא שם הוי רפואה גמורה, ומסתמא אצל הגויים השתמשו בזה לרפואה, וא"כ יש איזה סבירות שיש בזה רפואה ואפ"ה לא הותרו איסורי תורה לזה.

אמנם מודינא דבאופן שיש לפנינו חולה שיש בו סכנה ועושים דברים הנצרכים להצלתו אז עושים דברים של חשש רחוק הנצרכים לו ואשר רגילים לעשות כן בימי החול, [וכגון הא דבעל נוסע עם אשתו בשבת ללדת משום יתובי דעתא] ואע"ג שנראה שזו סכנה רחוקה מאד אם לא נעשה זה, מ"מ הואיל והיא כבר במצב שמוגדר שה**סכנה לפנינו** לכן מותר לעשות כל הנצרך. והרי גדולה מזו כתב המ"מ בפ"ב מהל' שבת הל"ד ועיין בחי' הגר"ז בהל' שביית עשור. דחולה שיש בו סכנה עושים לו כל צרכיו אפילו דבר שאין בו פיקוח נפש, א"כ גם החולקים על המ"מ נראה דידודו דמ"מ מה שרגילים לעשות משום סכנה אף שהיא רחוקה שרי לעשות. אבל כשאדם אינו חולה שיש בו סכנה ואינו עומד במצב של סכנה שצריך לעשות מעשים לצאת ממצבו וכגון כשנשמעת אזעקה המבררת לנו שנשלח איזה טיל לכיוון עיר מסויימת אבל הסיכוי שהטיל יפול בשטח שהאדם שרוי ויביא אותו לידי סכנה נפשות ח"ו הוא סיכוי אפסי ורחוק, שהרי אם תחשב את השטח שבו הטיל יכול ליפול באופן כללי ואת השטח סביב מקומו שאם יפול הטיל שם יביא אותו לידי סכנה ח"ו, זה יחס של אחד למאה אלף [1/100,000] והואיל והסכנה היא רחוקה, בזה לא נאמר הכלל דאין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב ולא חייל שם של 'סכנה' ע"י חשש רחוק כזה.

אמנם כל זה כשאנו באים לדון על ההיתר של **וחי בהם** לעבור איסורים דאורייתא לצורך פיקו"נ דבזה הוכחנו שצד רחוק של סכנה אינו בכלל ההיתר של **וחי בהם** לדחות איסורי תורה. אבל יש מקום לדון באופן שאין אנו באים לדחות איסורי תורה אלא רק לדון אם מותר להשאיר במקומו לצורך עצמו ולא לחוש להצלת נפשו האם יש בזה היתר או לא, דהיינו האם המצוה של **ונשמרתם מאד לנפשותיכם** מחייב לברוח אפילו מסכנה רחוקה כשאין בזה ביטול מצוה, דיש מקום גדול לומר שאי אפשר לחייב אותו לברוח מחשש רחוק כזה דזה פשוט שלא **חל מצב של סכנה ע"י כזה חשש רחוק**. וגדולה מזו מבואר ברש"י דף צב ע"א בב"מ שכל פועל שהולך לעבוד ולקטוף פירות תוך כדי טיפוס על עצים מכניס את עצמו לסכנה וז"ל רש"י שם **"ואכלת כנפשך"** בדבר שאתה מוסר נפשך עליו לעלות בכבש ולעלות באילן דמוסר נפשו **למיתה** והיינו שכיר עכ"ל וא"כ איך מותר לו להכנס לסכנה [ודוחק לומר דאירי שאין לו מה לאכול וחשיב פקו"נ] אלא ודאי דמותר לאדם להכניס עצמו לסכנה רחוקה, וכן כל אשה שיולדת ילדים היאך שריא הא מכניסה עצמה לסכנה [ויש ליישב דמצוה שאני] אלא על כרחך שלצורך מותר להכנס אפילו לסכנה קצת קרובה כזו, ודו"ק.¹¹⁵

והנה הרמ"א ביו"ד סימן קט"ז סעיף ה' כתב בזה"ל **"זמן מהר מכל הדברים המצויים לידי סכנה כמו מחמת קיר נטוי או יחיד צללה"** עכ"ל. ועפ"י זה היה מקום לדון האם בשעה שנשמעת אזעקה נהפכת כל העיר לכמה שניות להחשב מקום סכנה שיש חיוב לא להמצא אלא במקומות המוגנים שבה, או דלמא אין דברי הרמ"א אמורים אלא בקיר נטוי וכדו' דברים שהסכנה קבועה בהם ושם המקום הוא **מקום סכנה**, אבל ט"ל שנשלח לעיר אחת אינו הופך את המקום למקום סכנה אלא זה סכנה זמנית וקטנה שאינה מחייבת את היושבים בעיר לנוס למקומות אחרים ולעצור את מהלך הרגלם. ועיין בשו"ת בנין ציון סי' קל"ז שהקשה איך מותר ליכנס למדבר או לירד לים שאלו מקומות נחשבים מקום סכנה שהרי ביציאה מהם מברכים הגומל ומאי שנא ממה דקיי"ל שאין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב? ותירץ שם דדוקא היכא שיש **פיקו"נ לפנינו** אז אמרינן שאין הולכים אחר הרוב, אבל במדבר שאין סכנה לפנינו אלא רק יש לחשוש לסכנה העתידה לבוא בזה סמכין על הרוב שאין בזה סכנה. והוכיח את דבריו מהא דקיי"ל דנחש כרוך על עקיבו בתפילה לא יפסיק משום שרוב נחשים אינם מזיקין בנשיכתם ואע"ג דלא אזלינן בפיקו"נ אחר הרוב והרי יש מיעוט שמזיקים? אלא מוכח דהואיל ואין נפש בסכנה לפנינו לא חוששים שתבוא עליו סכנה רחוקה להתיר לו להפסיק תפילתו על זה, ולפי"ז י"ל דגם ט"ל אחד שנשלח לכיון העיר אינה הופכת את העיר למקום סכנה ואין כאן אלא חשש סכנה העתידה לבא והרי זה כמו לילך במדבר או כמו נחש שכרוך על עקיבו דלא נאמר בזה הדין דאין הולכים

¹¹⁵ ויש שטענו לי שכל הנ"ל אינם ראיות כ"כ משום דיש היתר של 'דשו בה רבים' ולכן לילך לצורך פרנסה וכדו' מותר מכח זה שדשו בה רבים ועל זה נאמר שומר פתאים ה' ומ"מ נראה לי דוחק לומר שכל ההיתר המפורש בתורה של פועל בעבודה שיש בה סכנה היא מדין שומר **פתאים**. וגם בלא"ה יש לדון דגם בנידון דידן יש הרבה אנשים שאינם מבוהלים כולי האי ואינם ממהרים לנוס למקום מוגן, ויל"ע בזה.

ומ"מ גם בלא כל הראיות הנ"ל נראה פשוט בסברה דבסכנה כ"כ רחוקה אין איסור כלל כשנצרך לכך, ודו"ק. ומ"מ זה ודאי שכל ההיתר הוא רק לצורך ולא סתם להכנס למקום סכנה רחוקה בשביל סקרנות וכדו' אלא שעל נידון דידן שעל האדם לעזוב את כל עיסוקיו ולנוס למקום מוגן זה נראה ודאי שמי שרוצה להמשיך בעניניו כרגיל מותר לו מן הדין לנהוג כן ואין לו שום איסור.

בפיקו"נ אחר הרוב או איסור ליכנס במקום סכנה.

ולפי"ז יש מקום גדול לדון דבשעת מלחמה שנפילת הטיילים היא דבר מצוי וכל שעה שעתיים נשמעת אזעקה א"כ יש סברא גדולה לדון שחל על המקום שם של 'מקום סכנה' ובה יהיה דין להשתדל למלט עצמו ממקום זה שהוא מקום סכנה [אמנם זה לא פיקו"נ ממש שיהיה מותר לחלל שבת על זה, אלא זה רק דין לכתחילה שאל יכניס אדם עצמו למקום סכנה]. דלא מסתבר לדון על כל פעם ופעם בפני עצמה ולומר דבפעם זו הסכנה רחוקה. אלא שיש לומר שכל הדין הוא שלא להכנס למקום סכנה, אבל אם הוא במקום דירתו והסכנה באה אליו אולי בזה אינו עובר איסור כשנשא במקומו וטריחא ליה מילתא לעקור כל שעה ממקומו, ויל"ע בזה.

ועיקר טענתי היא שלא לדון כאן דין 'קבוע' הוא משום דמהיכא תיתי ליקח כל מטר ומטר בעיר ולקבוע עליו דינים של בריחה ממנו וכי דין זה של פיקו"נ והצלת גופו זה דין בקרקע עליו הוא עומד? אין זה אלא דין על הגברא להציל את נפשו מסכנה מתקרבת ואין לזה שום טעם ליקח את הקרקע שהאדם עומד עליה ולדון עליה דין של מקום המסוכן ולחייב את הגברא מדין כל קבוע כמע"מ לברוח מכל ה'מקומות המסוכנים' שבעיר הזאת שדינם כמחצה על מחצה דאין הגברא בורח מן הקרקע אלא מהטיל המאיים לפגוע בו וכיון שכן אין כאן שום שייכות לדין קבוע, כך נראה פשוט לדעתי. ואם נדון קבוע מצד האדם שהוא קבוע במקומו וצריך לחוש שמא יפגע בו הטיל, הנה הרי הטיל יכול לפגוע בהרבה אנשים שבדרכים שאינם קבועים [או שלא יזיק כלל]. וא"כ הוי כמו ספק קבוע שהרי ספק לנו אם יפגע הטיל בקבוע, וספק קבוע כתב הש"ך דשרי הואיל וחידוש הוא אין לך בו אלא חידושו לעשות קבוע כמחצה אבל לא לעשות ספק קבוע כספק דאורייתא, ועוד דא"כ ברגע שידוך האדם לחוץ למקומו ויצא ממקום קביעותו א"כ כבר ליכא עליו חיובא דקבוע, ונמצא דבאמצע מנוסתו למקום מוגן יפטר מחיובו לנוס שמה וא"כ לא שייך מעיקרא לחייבו משום כל קבוע כמחצה על מחצה. ועוד אם המקום המוגן אינו ממש מסלק את הסכנה אלא רק ממעט אותה, א"כ כבר אין חיוב לנוס לשם שהרי כל החיוב הוא רק מדין קבוע דחשיב כמחצה ואם גם מקום זה יש בו איזה צד רחוק שהוא בכלל הסכנה חזר להיות מקום קבוע זה גם בסכנה של מחצה ולא עדיף ממקום הקודם שהיה.

והוספתי על סברתי דהואיל ועכשיו אינו מקום סכנה אלא רק לכשיפול הטיל במקום מסויים, א"כ השתא אין שום דין חל על המקום ומהיכא תיתי לדון את המקום עכשיו כדין מחצה על מחצה מחמת משהו עתידי שעתידי לקרות באחד המקומות בעיר, וגם דנתי בזה דהוי קבוע שאינו ניכר שהרי השתא לא ידוע כלל מקום הסכנה [המדוייק] לאף אחד בעולם! ועל זה טען מו"ח דעתידי להיות ידוע, ותמהתי על זה הואיל וקבוע חידוש הוא מהיכא תיתי לחדש זאת גם ע"י מקרים עתידיים ואין לך בו אלא חידושו [ובדומה לזה מה שכתבו הפוסקים דאם ספק של קבוע התערב בעוד ספק לא אמרינן דהוי ס"ס אלא השתא הוי רוב גמור ובטל החידוש של קבוע].

עוד העירוני לדון בעיקר הפלפול אם יש כאן דין קבוע או לא דהנה יש לעיין מה הדין אדם שקיבל חפץ לשמירה והחפץ עומד במקומו ונזרקה איזה אבן לכיוון חצירו של השומר באופן שהסכנה להיזק רחוקה מאוד

ובני אדם לא חוששים לה כלל, האם נימא כאן הלכה של קבוע דהואיל והחפץ קבוע במקומו א"כ חשיב כספק השקול של נזק לחפץ ויהיה השומר חייב לטרוח להציל את החפץ? [ובאופן שאינו פטור מדין נטר כדנטרי אינשי, ואכמ"ל.] יש לומר בסברא דלא שייך בזה לחייב מדין כל קבוע כמחצה על מחצה¹¹⁶ משום דכשגדר החיוב הוא שמירה על הדבר והיינו דאין המעשה איסור בעצמותו אלא כל החיוב הוא שמירת הדבר בזה ודאי דנים על התוצאה והחשש של הנזק ולא דנים כאן בגזה"כ של קבוע, ואי נימא הכי א"כ גם כאן החיוב של 'ונשמרתם' לנפשותיכם' גדרו לפי חשש הנזק ולא שייך לדון כאן בהלכה של קבוע, ויל"ע היטב בסברא זו. ועיין בחזו"א שהבאנו בסמוך דחיוב ההשתדלות תלוי במידת בטחונו של אדם וזה מבואר לפי סברא זו דשמירת אדם על עצמו תלויה ועומדת לפי איך שנוהגת צורת השמירה שלו בכל דבר, ודו"ק.

עוד כתב מו"ח סברא דהואיל ואם כלל הציבור לא יגן על עצמו אז יהיה סכנה ודאית על אחד ומשו"ה יש חיוב ואולי גם היתר חילול שבת מדין פיקו"נ על כולם. הנה יש לדון אם יש כח בסברא זו לחייב את כולם לנוס למקום מוגן דמי יימר שמשום שאם כל אדם פרטי ינהג שמוותר לו להשאיר במקומו אז יהיה סכנה על אחד מהם, מי אמר שיש כח בזה לחייב את כולם למלט נפשם, ומה מצרף את כולם כאחד לקבוע חיוב על כולם לנוס כשעל פי דין אם היה אדם אחד לבדו לא היה חייב לנוס הואיל והסכנה היא רחוקה. והרי דבר ידוע הוא שאם כל הציבור היה נמנע מליסוע במכוניות והיו כולם נוסעים רק בתחבורה ציבורית היו הרבה הרבה פחות הרוגים בתאונות דרכים ואפ"ה לא שמענו שיקבעו הפוסקים ויגזרו על הציבור איסור ליסוע במכוניות ולכא' הטעם בזה הוא משום שלכל אדם פרטי הסכנה היא רחוקה ואינו מחוייב לטרוח כ"כ משום צד הסכנה הרחוק שיש בזה.

ומה שהביא ראיה מהתירו סופן משום תחילתן, איני מבין דבריו בזה דהנה ל' השו"ע סי' תז סעיף ג' היא "כל היוצאים להציל נפשות ישראל מיד גוים או מן הנהר או מן המפולת וכו' יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו ואם היתה יד העכו"ם תקיפה והיו מפחדים לשובות במקום שהצילו הרי אלו חוזרים בשבת למקומם ובכלי זינם" עכ"ל השו"ע. וא"כ התם ההיתר פשוט לכל בר דעת שאם נחייב אותם להשאיר במקום שמפחדים הם להיות ממילא קרוב הדבר שבפעם הבאה שיהיה צורך לצאת לאיזה הצלה לעיר שהם מפחדים להשאיר שם יתעצלו האנשים לצאת ולא יזדרזו כפי שצריך, וימצאו תירוצים אולי אין זה סכנה גמורה וכו' כדרך העצלנים המלאים בתירוצים, ויש כאן עכ"פ חשש קרוב ולא חשש רחוק ולכן שפיר יש מקום להתיר ואין זה ראיה לנידון דידן שלכל אדם פרטי הסכנה רחוקה.

של קבוע לחייב לחוש. וכן הדין דמצא תינוק בעיר שרובה גוים דמותר לחלל עליו שבת משום דאין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב, נ"ל דאם זה יהיה רוב גמור כגון שמליון אנשי העיר הם גוים ואחד יהודי בזה לא יהיה שום חיוב הצלת נפש הואיל ואין כאן כלל גדר של חשש.

¹¹⁶ ומה שהגמ' בכתובות דנה בזה משום דינא דקבוע היינו משום דאיירי התם בחשש שלפי גדרי השמירה צריך לחוש לו כגון אחד לעשר אנשים דזה ודאי דבפיקו"נ צריך לחוש לכזה חשש לכן דנים שם גם בגדרי קבוע אבל במקום שחשש הסכנה אינו בגדר סכנה שראוי לחוש לה בזה לא תבוא ההלכה

ומו"מ מודינא דאלו המפעילים את האזעקה לכלל הציבור יהיה מותר להם לעשות זאת בשב"ק הואיל וסו"ס רובא דאינשי פועלים כפי ההוראות ובה שפועלים כפי ההוראות **בהרבה מקרים** זה מועיל ליחידים מתוך הציבור להנצל, וא"כ יש כאן הצלה קרובה בזה ולכן מותר להם להפעיל את האזעקה לכלל הציבור שבוה יועיל מעט ואפשר דינצל מאן דהוא ע"ז. וגם לו יצויר מקרה דהדרך להמלט למקום מוגן היא לכל הציבור נעשית רק ע"י חילול שבת בזה יש לדון להורות לכולם לחלל שבת כיון דאם תצא הוראה שאין היתר לחלל שבת אז ודאי יבא מאן דהוא לידי סכנה א"כ אין שבת עומדת בפני פקו"נ ומוותר לכולם לחלל שבת כדי שלא תהיה סכנת נפשות לחד מהם. [ויל"ע אם מחוייבים בזה או שזה רק היתר.] וכל מה שאנו דנים זה באופן שלאדם פרטי מכלל כל הציבור נוגע לו הדבר שצריך לחלל שבת בזה י"ל דאסור לחלל שבת משום שאין מצב רחוק של סכנה כלפי אדם זה נחשב ששבת עומדת במקום פיקו"נ. [ומהגר"א וייס שמעתי ראייה מהב"י בסי' קע"ח ביו"ד דהתירו לקרובים למלכות לספר קומי שזה צורך הציבור להצילם **לפעמים** מידי סכנה, עיי"ש"ה. ומוכח לכאן דלצורך ציבור התירו חז"ל אפילו צד רחוק של סכנה. אמנם קצת משמע מלשון הב"י שם שזה גדר של היתר מיוחד שהתירו חכמים, ויל"ע. וגם שם זה ממש ענין ציבורי שיהיה לכלל הציבור מישהו קרוב למלכות שהיא המטפלת בענייני הציבור אבל כאן אין שייכות בין אדם לאדם בסכנה זו, וצ"ע.]

והנה עד כאן דברנו האם יש חיוב לילך למקום מוגן בשעת האזעקה, אמנם יש לדון באדם שרוצה לצאת לחוץ בשעת האזעקה מחמת סקרנות וכדו' או באדם שייבא בטענה שאם חשש הסכנה הוא כ"כ רחוק א"כ אולי אין צורך כלל להתעסק בעניני ההצלה וכדו'. אך בזה נראה לי פשוט שאין היתר להתעלם לגמרי מכל המצב ולומר כל ההשתדלות בזה מיותרת, דודאי מודינא לעיקר דינא דצריך להורות לציבור את דרכי ההצלה וצריך לנהוג על פיהם, וכל מה שדנתי הוא בגוונא שהאדם הולך להתפלל או שהוא שקוע בלימוד איזה סוגיא ולפתע נשמעת אזעקה והוא רוצה כעת שלא לנוס אל אחת הערים המוגנות אלא להשאר חוסה בצל התורה או ביישוב הדעת של התפילה ועל מקרה פרטי זה דנתי דלא שייך לחייבו מעיקר הדין של פיקו"נ לעשות כן אלא יכול לסמוך על עיקר דינא שאין כאן חוב גמור של פיקו"נ ורשאי להמשיך בסדריו הרגילים. וכמדומה לי שכן היתה הוראת פוסקי זמננו בתקופה זו דאם נמצאים באמצע תפילת שמו"ע או באמצע קריאת התורה בציבור אין צריכים כל הציבור לנוס מהבית כנסת או לעצור באמצע שמו"ע, משום שמעיקר הדין הסכנה רחוקה מאד. ומה שרצה מו"ח לומר מה שאין חיוב לעצור באמצע התפילה ע"פ דברי החזו"א שכתב לגבי תינוק קטן הצריך לאכול תחליפי חלב שמוותר לבשל לו בשבת האוכל הנצרך לו שיהיה טרי משום דמאכלו של התינוק הקטן הוא פיקו"נ ומו"מ כתב החזו"א דמי שירצה שלא לחלל שבת ולא ליתן לתינוק מאכל טרי שהתבשל בשבת אלא נותן לו מאכלים לא כ"כ טריים כדי לא לחלל שבת ואפי' שיש בזה סכנה רחוקה רשאי לנהוג כן, וה"ה כאן רשאי אדם שלא לנוס למקום מוגן. הנה ז"ל החזו"א שם **"ומי שבוטח בה'** וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך אין מזניחין אותו" וא"כ מבואר בחזו"א דאיירי שהוא בוטח בה' וגם שהורגלו בכך וגם בזה כתב החזו"א רק שאין מזניחין אותו וא"כ אין בזה כדי לבאר את הוראת הפוסקים לכתחילה שאין צריך לנוס מבית הכנסת או לעצור באמצע שמו"ע, שהרי זו הוראה לכל הציבור ולא כולם חזקים בבטחון וגם לא הורגלו בכך שלא לנוס בשעת אזעקה, ועל כרחק כדברינו. וגם איז להוכיח ממה שמוותר לחלל שבת למאכלו של תינוק שהנה ראייה שמוותר לחלל אפילו לחשש רחוק של

פיקו"נ משום דהתם מיירי בתינוק שדרכו לינוק ולכן מותר לחשוש לחשש רחוק דאדרבה לשנות את מאכלו זה נקרא שינוי מצרכיו, אבל כאן אדרבה להפסיק מדבר המצוה שעסוק בו ולברוח למקום אחר זה השנוי ולא סגי בחשש רחוק להתיר זאת.

המשפט

שו"ר בקובץ 'מאורות' ששאלו קמיה מרן הגריש"א בנידון זה ממש על איזה דרגת חיוב מותר לחלל שבת וענה שרק על סכנה סבירה ולא על חשש רחוק. ושאלו אותו מיולדת שכתב המ"מ שאחת מאלף לא מתה וענה שזה הואיל ומטפלים בה כראוי, ושאלו אותו ממה שמביאים סכין דרך רה"ר לחתוך מעיה להוציא העובר אפילו שזה צד רחוק וענה דשאני התם שאין לעובר חזקת חיים לכן חיישינן בכל שהו להצילו. [וכוונתו לחילוק שכתבנו בריש דברינו דכשהסכנה לפנינו חוששים אפילו לצד רחוק וכגון עובר של אשה מתה שיש כאן מציאות לפנינו של פיקו"נ אלא שאין אנו יודעים אם יועיל להציל את העובר בזה מחללים אפילו על צד רחוק אבל אדם חי שיש צד רחוק שתגיע אליו סכנה ותפגע בחזקת חיים דיליה בזה לא חוששים לחשש רחוק נגד חזקת חי. ועיי"ש שהביאו תשובות מהרש"ם על נידון זה ושו"ת אגרו"מ שמתיר לחלל שבת על סכנה רחוקה. ועוד דנו שם בזה, ואינו תח"י.¹¹⁷]

נפק"מ בכל דברינו באדם שבאמצע ברכה וכדו' או בין קידוש לסעודה נשמעת אזעקה וע"י שיצא ממקומו יגרם לו הפסק בתפילתו וכדו' והנה לגבי קידוש י"ל דמותר לו לשנות מקומו אע"ג שגורם לעצמו לעשות קידוש פעם שנייה, ונסתפקתי לגבי הנחת תפילין אם בין תש"י לתש"ר נשמעת אזעקה לכאורה לפי דברינו אין היתר להפסיק, אך חשבתי סברא דהואיל ואסור להסיח דעת מתפילין ומי שאין דעתו מיושבת פטור מהנחת תפילין, א"כ במצב של אזעקה אם זה גורם לו בלבול הדעת וכדו' מסתבר שבמצב כזה הוא פטור מתפילין ולכן יכול להפסיק באמצע ואח"כ לחזור להניח תש"ר, אלא שלפי זה יצטרך לברך שוב על התפילין של ראש אפילו אם לא יפסיק בדיבור הואיל והיה מצב של הפסק שהיה פטור בו מהמצוה וא"כ נתחייב שוב בברכת המצוות. והעירוני שהואיל ובידו מיד ליישב דעתו ע"י שהולך לחדר מוגן א"כ אין זה מצב של פטור מהנחת תפילין אלא זה מעכב זמני ממש ובזה אין פטור א"נ שעצם הליכתו לחדר אחר הוי הליכה לצורך התפילין ולא הויא הפסק, ודו"ק.

והנה נראה להוכיח עוד את יסוד דברינו משתי סוגיות בש"ס.

דהנה איתא בגמרא בחולין דף ט. בעא מיניה רבי אבא מרב הונא בא זאב ונטל בני מעיים והחזירן כשהן נקובין מהו, מי חיישינן שמא במקום נקב ניקב או לא, א"ל אין חוששין שמא במקום נקב ניקב, איתביה ראה ציפור המנקר בתאנה ועכבר המנקב באבטיחין חוששין שמא במקום נקב ניקב, א"ל מי קא מדמית איסורא לסכנתא סכנה שאני, א"ל רבא מאי שנא ספק סכנתא לחומרא ספק איסורא נמי לחומרא. ע"כ סוגיית הגמ'.

וכל הרואה משתומם על דברי רבא, וכי לא ידע רבא שספק פיקו"נ דוחה את כל התורה כולה, וכי לא

¹¹⁷שוב הראוני שגם בספר דינים והנהגות למרן החזו"א מופיע מכתב בנידון זה, עיי"ש שבעיקר דבריו מבואר כמשנ"ת שלא בכל גוונא אמרין פיקו"נ
דוחה כה"ת, אלא רק בחשש אמיתי של פיקו"נ. וצ"ע במציאות שדיבר עליה החזו"א ואם אפשר למילף לנידו"ד.

ידע את הדין שאין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב, ומה עלה על דעתו של רבא להוכיח מדיני סכנת נפשות לדיני איסור של כל התורה, וזה קושיא עצומה.

ונראה לבאר דעת רבא שכל מה שנאמר הדין שפיקו"נ דוחה כל התורה כולה וכדו' זה רק באופן שיש פיקו"נ לפנינו או יש סכנה לפנינו אלא שאפשר לצאת ממנה בזה אומרים שפיקו"נ דוחה כל התורה כולה כדי להציל נפש מ ישראל, וכן הדין שאין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב מדובר שיש חולה בסכנה לפנינו אלא שאנו באים ליפטר מלטפל בו משום שרוב צדדים שהוא גוי, בזה נאמר שאין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב ליפטר מחיוב הצלת נפשות, אבל באופן שהרוב מכריע לנו שאין כאן כלל התחלה של סכנה, בזה סבר רבא שדין סכנה שווה לדיני איסורים, ולכן במקרה של נקב בפירות סבר רבא שאם בהלכות איסורים אנו מכריעים שלא ניקב הפרי ולא נשתנה ממה שלפנינו ה"ה לגבי חשש שמא ניקב ע"י נחש ונכנס בו ארס הדין מכריע שלא היה כאן כלל דררא דסכנה מעולם ובזה סבר רבא שגם בסכנה אין לחשוש ומותר. ונמצא ראייה גדולה לדברינו לחלק בין דין פיקו"נ כשיש מצב של סכנה לבין כשיש הכרעה של רובא דרובא שלא יבוא אל אדם זה כלל סכנה שבזה אין חיוב פיקו"נ. ואע"ג שלמסקנת הסוגיא נדחו דברי רבא ומסקינן דחמירא סכנתא מאיסורא היינו רק לגבי זה שצריכים לחשוש לסכנה משום חיוב דונשמרתם אבל כו"ע מודו דאין כאן דין דחייה על כה"ת כולה דלא שמענו שמוותר לחלל שבת בכל המלאכות כדי למנוע בן אדם לשתות מים מגולים או לחלל שבת כדי לגרום לאדם להקיא מים מגולים ששתה כולי האי לא שמענו שחמירא סכנתא דמים מגולים לחלל שבת עליה, ומזה מוכח שיש דרגות של חיובים בסכנה שאינם מתירים לחלל שבת ולדחות מחמתם מצוות התורה, ודו"ק.

וכן בגמרא בכתובות איתא שתקנו חז"ל שבתולה תנשא ברביעי, ומסכנה ואילך נהגו העם לכנוס בבשלישי ולא מיחו בידם חכמים, ומקשה הגמרא [דף ג:] - מאי סכנה אילימא דאמרי בתולה הנשאת ליום הרביעי תיהרג, נהגו לגמרי ניעקריה, אמר רבה דאמרי בתולה הנשאת ליום הרביעי תבעל להגמון תחילה, האי סכנה אונס הוא, משום דאיכא צנועות דמסרן נפשיהו לקטלא ואתיין לידי סכנה - מבואר בגמרא שאפילו שיש נשים שמתות מחמת תקנת חז"ל לישא אשה ברביעי לא בטלו חז"ל גזירתם מפני זה, וקשה הרי פיקו"נ דוחה כה"ת כולה וכמו שהקשתה הגמרא בתחילה שמפני פיקו"נ יש לחכמים לעקור תקנתם, ולכאורה צ"ל שהיו אלו מיעוט קטן של נשים שלא ידעו שאונס שרי ומסרו נפשם, והבינו חז"ל שאין כאן חיוב פיקו"נ לעקור תקנת חז"ל מפני זה, אלא שאם לא היה סיבה שלא לעקור תקנת חז"ל ודאי היו חוששים גם על מיעוט כזה, אבל עכ"פ חזינו שאין כאן דין של פיקו"נ דוחה כל התורה כשזה מיעוט קטן ואין כאן פיקו"נ לפנינו, ודו"ק.

והנה כל דברינו הם רק בדרך לימוד הסוגיא והפלפול בה, אבל ההוראה למעשה מסורה לגדולי הדור ולא באנו אלא לעורר ביסודות הסוגיא כפי מה שחנן השי"ת לנו חלק בתורה.

ברוך רחמנא דסייען.